STATUTUL LINGVISTIC AL SUDULUI MOLDOVEI. IPOTEZA UNUI VECHI „DIALECT CARPATIC DE SUD-EST"

DOINA HREAPCĂ

Pentru a defini, din punct de vedere dialectal, enclavele lingvistice muntenești din sud-vestul Moldovei reprezentate de localitățile Soveja, Caşin şi Coţofăneşti, în special pentru a stabili care sunt trăsăturile *relevante* privind conservarea specificului originar al graiurilor unor colonişti veniţi aici începând din secolul al XVII-lea din Rucărul şi Dragoslavele Câmpulungului muntenesc (zona Muscel), dar şi din sud-estul Transilvaniei (de vreme ce sunt numiţi, apoi, „bârsani"), s-a dovedit necesară, mai întâi, analiza şi, totodată, caracterizarea statutului lingvistic, controversat, al ariei „moldoveneşti" în care s-au stabilit coloniştii respectivi şi au evoluat aceste graiuri „imigrate" de-a lungul a mai bine de trei secole.

Problema care s-a impus discuţiei a fost aceea a tipologiei trăsăturilor lingvistice ale graiurilor din sudul Moldovei, care a fost formulată în lingvistica românească pornind de la preocuparea de a preciza structura „subdialectului" moldovenesc, concretizată de Iorgu Iordan în articolul *Lexicul graiului din sudul Moldovei* (1921; vezi, la sfârşit, *Abrevierile bibliografice*), ce cuprinde o constatare foarte importantă, deşi generală: Moldova nu constituie „o unitate lingvistică în toată întinderea ei, de la Dorohoi până la Galaţi". Ţinând seama în primul rând de lexic, Iordan, ce nu beneficia atunci de imaginile, convingătoare în acest sens, pe care aveau să le ofere viitoarele atlase lingvistice româneşti, surprindea o deosebire esenţială; fără să nege asemănările cu „ceea ce trebuie să înţelegem prin dialect moldovenesc propriu-zis", autorul susţinea că „judeţele Covurlui, Tecuci şi Putna în întregime, împreună cu părţile sudice ale judeţelor Tutova şi Bacău, alcătuiesc un subdialect aparte", ce „diferă" de ansamblul geolingvistic estic (nord-estic) dacoromânesc „în multe puncte destul de însemnate". În ceea ce priveşte lexicul, lingvistul ieşean observa absenţa „rutenismelor" (întâlnite în nord) şi a „bulgărismelor" (caracteristice, de exemplu, graiurilor din sudul ţării) şi explica aceste trăsături din domeniul lexicului prin date geografice, mai precis prin situarea zonei studiate între „Moldova propriu-zisă şi Muntenia", percepând influenţe din ambele sensuri. Deşi (după cum avea să sublinieze G. Ivănescu) pentru Iordan graiul tipic moldovenesc era reprezentat de vorbirea din centrul şi nordul acestei provincii, surprinzătoare (de fapt, măcar contradictorie) este afirmaţia autorului studiului la care ne referim privind „păstrarea unui aspect mai curat al dialectului din această parte de ţară"

ALIL, t. XLII – XLIII, 2002 – 2003, Bucureşti, p. 87–102

(= sudul Moldovei), care ar putea concorda cu aprecierile lui G. Ivănescu privind situarea aici a „graiului moldovenesc adevărat", dacă Iordan n-ar fi pus aprecierea sa, din nou, pe seama absenței cuvintelor „rutenești" și „bulgărești" (*Lexicul*, p. 187–188).

1. Cunoașterea fondului problemei ne impune, mai întâi, o sumară trecere în revistă a punctelor de vedere, în general de „tatonare", exprimate înainte de punerea consecventă în lucrare, pentru analiză, a perspectivei diacronice.

1.1. În studiul *Graiul putnean* (1941), Iorgu Iordan, lărgind discuția asupra subiectului și ocupându-se, iarăși, de vecinătățile geografice, observa extinderea unor trăsături fonetice „moldovenești" spre sudul țării (județele Râmnicul Sărat, Brăila) și se pronunța, în termeni categorici, cu privire la problema „subordonării" dialectale: graiul putnean „aparține, în mod hotărât, la dialectul moldovenesc", mai ales pentru că „aspectul fonetic al graiului putnean este identic sau aproape identic cu acela al dialectului moldovenesc", socotind influențele muntenești ca, „foarte probabil, *de dată recentă*" (subl. n.), iar, pe de altă parte, deoarece, deși se află în zona de contact dintre „dialectul moldovenesc" și cel muntenesc, „vorbirea putneană, adică moldovenească, mai mult a dat decât a luat, în acest proces de influențe lingvistice reciproce" (*Graiul putnean*, p. 233–234, 239, 242, 245). Nu ne-am oprit la fenomenele fonetice și morfologice trecute în revistă de Iordan (dintre care unele, după cum recunoaște însuși acest lingvist, apropie graiurile din sudul Moldovei de subdialectul muntenesc), deoarece aceste aspecte vor face, în mod necesar, obiectul discuției într-un paragraf special al articolului de față, ținând seama de faptul că pe acest teren se situează, în primul rând, selectarea trăsăturilor *relevante* pe baza cărora putem constata, paralel, atât conservatorismul, cât și, prin comparație, măsura în care graiurile „imigrate" din sud-vestul Moldovei au fost influențate de fonetisme moldovenești.

Îndoielilor lui Iorgu Iordan asupra vechimii faptelor lingvistice ce caracterizează sudul Moldovei („nu pot ști pentru moment care era înfățișarea graiului moldovenesc sudic în epocile mai vechi"; *Lexicul*, p. 188) avea să le răspundă G. Ivănescu atunci când (în *Problemele capitale*, p. 176, 399) se va referi la această zonă dialectală, elevul lui Iordan mutând, de fapt, mai ales în *Istoria limbii române* (1980), discuția pe terenul preocupărilor diacronice, un punct de vedere asupra căruia ne vom opri în continuare (§ 2), din perspectiva obiectivelor abordate în cele ce urmează.

1.2. După ce E. Petrovici și I. Stan formulau doar posibilitatea pe care ar oferi-o stabilirea sistemelor fonologice regionale „și în legătură cu împărțirea și repartizarea dialectală a graiurilor dacoromâne", în speță pentru a răspunde la întrebarea „dacă se poate vorbi de un grai moldovenesc de sud, așa cum propunea acad. Iorgu Iordan" (*Graiul tecucean*, p. 119–120), Grigore Rusu încearcă să stabilească „poziția graiului [numit de el] *vrâncean* în cadrul dacoromânei" având

în vedere conceptul de „graiuri de tranziție" impus discuției prin cercetarea, de către Grigore Brâncuș, a unui grai din nord-vestul Olteniei, considerat a face „trecerea" de la graiul muntean la cel bănățean și la cel din Țara Hațegului, ultimul, de asemenea, un „grai de tranziție" (*Graiuri de tranziție*, p. 83).

Analizând contribuțiile lui Iorgu Iordan prezentate anterior, lingvistul clujean îi atribuie acestuia lipsa de decizie: deși caracterizarea graiului „putnean" îndreptățea (după Gr. Rusu) etichetarea lui drept un grai de tranziție, Iordan l-a subordonat „dialectului" moldovenesc (cu toate că apropierile de subdialectul muntenesc „nu sunt nici puține, nici neînsemnate", sublinia Grigore Rusu; *ibidem*, p. 91).

Dintre aspectele luate în discuție de acest lingvist clujean (după a cărui opinie, așadar, graiul vrâncean „este un grai de tranziție între subdialectul moldovenesc și cel muntean, pe de o parte, și între acestea și graiurile din sud-estul Ardealului, pe de altă parte"; *loc. cit.*), pentru cercetarea de față prezintă interes următoarele aspecte:

- zona enclavelor munteneşti din sud-vestul Moldovei se află la sud de limita (nordică) ce desparte trăsături de tip muntenesc (*înghiț, țiu, lingoare, cimitir, jeg*) de corespondentele lor moldovenești (*înghit, țâi, lungoare, țintirim, rapăn*), limită stabilită prin compararea răspunsurilor din două puncte de anchetă din rețeaua ALR I: pct. 594 (Nistorești-Ogoară), cu trăsături „munteneşti", și pct. 592 (Câmpuri), cu trăsături „moldovenești" (*op. cit.*, p. 89);
- în acest fel, graiul din Soveja (un caz „special" după Iordan, fiind vorba de „colonişti aduși din Muntenia, care, în general, și-au conservat limba lor originară"), alături de cele din alte localități de infiltrare demografică de la sud de Milcov, reprezentând „cazuri izolate", nu trebuie luate în considerație în stabilirea tipologiei generale a graiurilor din sudul Moldovei (*op. cit.*, p. 85);
- este subliniată, convingător, existența unor trăsături comune graiurilor din sudul Moldovei, estul Munteniei și sud-estul Transilvaniei (*op. cit.*, p. 91), printre care palatalizarea în stadiul *h/y* a labiodentalelor *f/v*, prezența lui *-u* (final), dintre cele ce se dovedesc irelevante pentru analiza evoluției graiurilor „imigrate" din sud-vestul Moldovei.

1.3. Dintre cercetările care s-au ocupat în mod direct de profilul dialectal al sudului Moldovei, o amintim și pe aceea a Galinei Ghiculete, de comparare a trăsăturilor lingvistice ale acestei zone cu cele ale graiurilor din nord-vestul Moldovei; autoarea acceptă (după Iordan, Gr. Rusu și Cazacu, *Dinamica*) existența unei zone „de tranziție" în sudul Moldovei, unde „graiurile moldovenești se învecinează și se întrepătrund cu cele de tip muntenesc" (*Graiuri moldovenești de sud*, p. 98), arie comparabilă, după Galina Ghiculete, cu aceea din nord-vestul Moldovei, unde autoarea constată trăsături ale graiurilor din nord-estul Transilvaniei (în ceea ce privește considerarea, de către această autoare, a graiurilor „câmpulungene" ca aparținând unei „zone de tranziție între graiurile

moldoveneşti de nord şi cele din nord-estul Ardealului", cf. criticile, întemeiate, aduse de Turculeţ, *Câmpulung. Fonetica*, p. 445 şi urm.).

1.4. Indirect, la profilul lingvistic al sudului Moldovei s-a referit Marin Petrişor, convins că vorbirea din nord-estul Munteniei şi din sudul Moldovei ar îndreptăţi identificarea, aici, a unui grai de tranziţie, „prin încrucişarea de izofone, izoglose şi izomorfe ale celor două mari subdialecte" (*Graiuri mixte*, p. 88). Este surprinzător faptul că, atunci când combate caracterizarea, de către Gr. Brâncuş, a graiului din nord-vestul Olteniei drept un grai de tranziţie pe motivul că în această arie apar diferite particularităţi *arhaice* (ceea ce i-ar conferi statutul de „grai mixt"), Marin Petrişor nu-şi pune însă problema vechimii fonetismelor caracteristice graiurilor din sudul Moldovei, a căror apreciere i-ar fi putut provoca măcar rezerve cu privire la specificul dialectal al zonei respective.

1.5. Pentru Paul Lăzărescu, însă, o adevărată arie de tranziţie între graiurile moldoveneşti şi cele munteneşti poate fi descoperită, pe baza circulaţiei anumitor cuvinte, în nord-estul Munteniei, zonă plasată la sud de cursul râurilor Milcov şi Siret, la est de munţii Vrancei şi ai Buzăului, la nord-est de râul Buzău şi la vest de Dunăre (*Arii lexicale*, p. 121 şi urm.). Autorul dovedeşte, pe baza rezultatelor propriilor anchete pentru ALRR. Mt.–Db., că în zona nord-estului Munteniei izoglosele moldoveneşti coboară „mult mai la sud decât se cunoaşte, în genere, după ALR" (*op. cit.*, p. 138).

2. În linii generale, putem observa că, acceptând total sau manifestând unele rezerve faţă de faptele analizate şi argumentele invocate de acest adevărat deschizător de drumuri în problema statutului lingvistic al sudului Moldovei, toţi cercetătorii la care ne-am referit mai sus preiau imaginea lansată de Iorgu Iordan a unui grai moldovenesc sudic mai mult sau mai puţin infiltrat de elemente munteneşti, zona fiind considerată, în acord cu terminologia exegezei din deceniul al şaptelea, ca una de „tranziţie" (Paul Lăzărescu, la rândul său, fără a se referi la graiurile „putnene" sau „vrâncene", dezvoltă, pe alt plan şi cu material nou, ideea lui Iordan privind extinderea unor trăsături moldoveneşti spre sud, pe teritoriul subdialectului muntenesc). În acelaşi timp, trebuie să apreciem că toţi cercetătorii ale căror contribuţii le-am analizat (sau numai le-am prezentat) anterior consideră, implicit, că subdialectul moldovenesc propriu-zis trebuie căutat la nord de zona în discuţie (sudul provinciei), fără să fi luat în consideraţie caracterizarea din 1941 ce-i aparţine lui G. Ivănescu şi care prezenta lucrurile dintr-un punct de vedere total opus: „Cercetările mele arată... că graiul din Moldova de sud constituie tocmai el graiul moldovenesc adevărat şi că graiul din Moldova de nord este un amestec de grai ardelean şi moldovean, cu predominarea celui ardelean" (*Problemele capitale*, p. 399).

2.1. Această opinie a fost reluată de Ivănescu în termeni doar mai nuanţaţi în *Istoria limbii române*, pornind, ca şi în 1941, tot de la aprecierile lui Iorgu Iordan, pe care, în fond, le contestă: „graiurile din Moldova de sud sunt, măcar *în unele*

privinţe [subl. n.], tocmai graiurile moldoveneşti cele mai vechi şi mai pure" (cele din nord fiind considerate graiuri ardeleneşti mai mult sau mai puţin moldovenizate din punct de vedere fonetic; ILR, p. 460; cf. şi p. 544: „în Moldova de sud s-a păstrat o arie mai întinsă cu graiurile străvechi, fără influenţe de grai ardelenesc").

Care era în concepţia autorului această arie putem deduce după împărţirea, în cel puţin 20 de subdialecte, a teritoriului lingvistic dacoromânesc, în cap. III (*Dialectele limbii române în epoca modernă*) al primei părţi a *Istoriei limbii române* (intitulată *Preliminarii*): pentru sudul Moldovei, G. Ivănescu delimitează un subdialect (sau grai dacoromânesc) „moldovenesc propriu-zis (de sud-est)" şi unul „putnean sau vrâncean" (*op. cit.*, p. 45). Subdialectul moldovenesc „propriu-zis" (aşadar fără influenţe de grai ardelenesc) ar fi, putem conchide, cel vorbit „în fostele judeţe Vaslui, Fălciu, Tutova, Covurlui şi Cahul", un grai al „populaţiei moldoveneşti străvechi păstrat" în această zonă (*ibidem*, p. 318).

Separarea de bază dintre graiurile sudice şi cele nordice moldoveneşti se poate face, după Ivănescu, pe baza formelor de palatalizare a fricativelor labiodentale *f* şi *v* (sudul cu *χ´* şi *γ´*, nordul cu *ŝ* şi *ž* – în transcrierea autorului), alături de care se mai citează şi alte fapte (finala de genitiv-dativ *-îi̯*, *-i̯* a substantivelor de tipul *casă*, *fată*, formele *fiindcă*, *acu*, *tot*, *aşa*, *a-ny´iét* 'a înviat', împrumutul de origine săsească veche *roabă*, pentru sud, faţă de *-î*, *-i* la genitiv-dativ, formele de tipul *îndură că*, *amu*, *tăt*, *aşă*, *o-nzis*, împrumutul de origine maghiară *tărăboanţă*, pentru nord). În afară de unele dintre aceste fonetisme (*f/v* + *i* > *h́/γ́*, *acu*, *tot*, *aşa*), trebuie să amintim o serie din trăsăturile invocate de câţiva dintre cercetătorii citaţi anterior pentru a caracteriza graiurile din zone mai întinse sau mai restrânse din sudul Moldovei, printre care (prin excludere faţă de unele din cele enumerate mai sus) putem reţine încă un număr important. După Iordan, graiurile din sudul Moldovei se deosebesc de cele centrale (şi, în unele privinţe, de cele nordice) prin:

– prezenţa formelor „iotacizate" ale verbelor de tipul *auz*, *cŕez*, *simţ*, *trimiţ*;
– forma *a(u)* a auxiliarului la persoana a III-a, sg. şi pl., a perfectului compus al indicativului;
– formele de imperfect *steteam*, *dedeam* (ale verbelor *a sta*, *a da*; *Graiul putnean*, p. 243–245).

Dintre faptele aduse în discuţie de Gr. Rusu, reţinem:

– fonetismul mustaţă (faţă de musteaţă în nord), paralel cu (să) meargă, beată (adj.), albeaţă (faţă de margă, bată, albaţă, în nord);
– prezenţa lui -u (final);
– accentul în bolnáv;
– elemente lexicale „muntenești", printre care *cocoaşă*, *burtă*, *bojoci* (faţă de *gheb*, *pântece*, *plămâni*, în nord; *Graiuri de tranziţie*, p. 87–89).

2.2. Aşa cum anticipam, G. Ivănescu a impus (deşi numai în principiu) în discuţia asupra diferenţelor dintre graiurile din sudul şi nordul Moldovei o perspectivă istorică. Amintind faptul că Iorgu Iordan considera „graiul [de fapt,

graiurile] din sudul Moldovei ca influențat[e] de cel muntenesc", Ivănescu, deși admitea că între cele două „subdialecte" există, într-adevăr, „multe asemănări", atrăgea atenția asupra faptului că „nu toate asemănările graiului din Moldova de sud cu cel muntean se explică prin influența acestuia din urmă" (ILR, p. 460), fără însă a încerca o delimitare între „asemănările" datorate, eventual, influențelor munteneşti (pe care nu le exclude) şi cele pe care, dat fiind faptul că sunt *vechi* (vezi mai sus), ar trebui să le considerăm ca explicându-se printr-o fază anterioară de comunitate a viitoarelor subunități dialectale moldovenească şi muntenească. Anterior, G. Ivănescu se referise indirect la faza respectivă, atunci când afirma că „diferențierea fonetică dintre graiul moldovenesc şi cel muntenesc care, până acum, deşi prezentau unele deosebiri, alcătuiau, totuşi, un singur dialect" datează din perioada „românei primitive", care, pentru acest lingvist, se plasează între secolele al VII-lea şi al X-lea (cf. *op. cit.*, p. 267–269).

Baza geografică şi demografică a acestei comunități lingvistice, pe care o avea în vedere G. Ivănescu, poate fi dedusă, în linii generale, din invocarea unor spații transilvănene ca punct de plecare, spre est, respectiv spre sud, a populațiilor (locuitorilor) viitoarelor state feudale Moldova şi Țara Românească: „teritoriul de origine al moldovenilor trebuie să fi fost Ardealul de nord-est şi Moldova, iar teritoriul de origine al muntenilor trebuie să fi fost Ardealul de sud şi Muntenia" (*op. cit.*, p. 318), pentru munteni intervenind, apoi, următoarea precizare: linia (nordică) Alba-Iulia, Blaj, Sighişoara, Odorhei, Miercurea-Ciucului (până la care se întinde, astăzi, după E. Petrovici şi adepții săi, aria subdialectului muntenesc) este, eventual, cea a unei extensii ulterioare: „se poate presupune că dialectul muntenesc se vorbea la început numai în zona ce se învecina la nord [sic!] cu munții, iar nu până la linia amintită" (*op. cit.*, p. 318–319; probabil că autorul avea în vedere, totuşi, o zonă ardelenească (mai restrânsă) la nord de Carpați, dat fiind că în teritoriul de origine al muntenilor Ivănescu includea şi „Ardealul de sud").

2.3. Am luat în considerație formulările ce reprezintă punctul de vedere la care s-a oprit G. Ivănescu în *Istoria limbii române*, referindu-se la „dialectul" moldovenesc, în general, dar, într-un text redactat în anii 1958–1960 şi publicat de Vasile Frățilă în 1992, sub titlul *Graiurile din sud-vestul Moldovei*, lingvistul ieşean avea în vedere aceeaşi comunitate lingvistică originară, atunci când socotea graiul vrâncean ca prezentând trăsături ale unui „stadiu străvechi, de la care s-a abătut atât dialectul moldovenesc cât şi cel muntenesc", motiv pentru care graiul în discuție trebuie „eliminat" atât dintre graiurile moldovenești, cât şi dintre cele muntene (*Graiuri*, p. 15). Mai mult, autorul consideră că se poate vorbi de „afinitatea" graiului vrâncean „şi cu graiurile *de tip nemuntenesc* de peste munți" (*ibidem*, p. 18; subl. n.) şi că, în afara împrumuturilor, din motive de vecinătate geografică, a unor trăsături din „graiul muntenesc" (p. 21), apropierile lingvistice cu această arie geografico-demografică ar putea porni chiar de la faptul că Vrancea a fost populată printr-o migrație „dinspre părțile de apus ale Carpaților Meridionali" (p. 22), ba, mai mult, graiul vrâncean a aparținut „dialectului

muntenesc" până prin secolul al XIV-lea şi a urmat evoluţia „graiurilor muntene şi ardelene de sud, vecine" până la cuprinderea Vrancei în hotarele Moldovei (p. 25).

3. Întrucât cele mai numeroase şi mai însemnate trăsături „arhaice" ale graiurilor din sudul Moldovei, prin care acestea se aseamănă cu graiurile munteneşti (analizate în continuare), se găsesc şi în întreg sudul Transilvaniei (aşadar şi în zona în care această provincie se învecinează cu Moldova) şi ţinând seama de faptele aduse în discuţie de G. Ivănescu, se impune luarea în consideraţie a unei vechi comunităţi lingvistice, a graiurilor din nordul (şi nord-estul subcarpatic al) Munteniei, din sudul (şi sud-estul) Transilvaniei şi din sudul (mai precis: în special din sud-vestul) Moldovei, în cadrul unei arii dialectale premergătoare structurii în care se prezintă astăzi „subdialectele" dacoromânei, comunitate lingvistică pe care, cu titlul de ipoteză de lucru, o vom numi **dialect carpatic de sud-est**, cuprinzând zona montană şi submontană de la est de Olt, din Muntenia, de la sud de acest râu în Transilvania şi zona montană şi submontană moldovenească de la curbura Carpaţilor. Dat fiind interesul nostru pentru situaţia lingvistică a sudului Moldovei, putem avea în vedere extensii, cel puţin intermitente, ale acestui „dialect carpatic de sud-est" spre zone din interfluviul Siret – Prut, în trecut împădurite, aşadar oferind protecţie autohtonilor în mileniul migraţiilor, ale câmpiei Covurluiului şi ale dealurilor Tutovei şi Fălciului, pe care Ivănescu le considera ca păstrătoare ale „graiului populaţiei moldoveneşti străvechi": judeţele Vaslui, Fălciu, Tutova, Covurlui şi Cahul (ILR, p. 318).

3.1. Revenind, acum, la caracterele lingvistice „munteneşti" ale graiurilor din sudul Moldovei, „foarte probabil de dată recentă" după Iordan (vezi mai sus, § **1.1**), suntem îndreptăţiţi să ne întrebăm, în primul rând, căror împrejurări, căror mişcări demografice (care ar fi trebuit să fie semnificative ca număr al populaţiei ce s-ar fi deplasat relativ „recent" dinspre sud, dinspre Muntenia, spre nord, spre Moldova, dar care nu au fost semnalate de istorici) li s-ar datora o asemenea influenţă? Singura mărturie verosimilă despre o atare colonizare este aceea pe care o aduce toponimul *Olteni* (ce apare în documente moldoveneşti din secolele al XV-lea şi al XVI-lea), o localitate sau chiar o zonă situată în sudul extrem, pe Siret, Bârlad şi pârâul Gerul, una de trecere pentru stăpânirea „Basarabiei" (sudul teritoriului dintre Prut şi Nistru), unde Basarab („întemeietorul"), Nicolae Alexandru sau urmaşi ai acestora ar fi adus colonişti „munteni" şi „olteni" în „pustiu", pentru a-şi întări stăpânirea „spre părţile tătăreşti" (Giurescu, *„Oltenii"*, p. 9–10).

3.2. După datele oferite de hărţile ALR I şi ALR II şi cele din volumele tipărite şi din arhiva NALR. *Moldova şi Bucovina*, ideea lui Iorgu Iordan asupra existenţei unui „subdialect moldovenesc sudic" poate fi acceptată (însuşi acest lingvist a putut să-şi verifice propriile cunoştinţe, de „tecucean", confruntându-şi, în 1941, afirmaţiile mai vechi cu datele de pe hărţile primului volum din ALR I; cf. *Graiul putnean*, p. 246–247), chiar în limitele geografice propuse (adică

incluzând şi sudul judeţelor Bacău şi Vaslui). Dar nota definitorie a acestui subdialect faţă de „subdialectul moldovenesc nordic" este departe de a putea fi considerată o presupusă infiltrare a unor trăsături fonetice „munteneşti" ce s-ar fi produs în împrejurări asupra cărora nu avem mărturii istorice. Mai curând s-ar putea ţine seama de extinderea numai treptată a statului feudal Moldova spre bazinul inferior al Siretului şi de existenţa subdiviziunii „Ţara de Jos" a acestui stat (aspecte ce nu au fost încă luate în discuţie). Din această perspectivă istorică poate fi luată în consideraţie şi aprecierea lui G. Ivănescu privind „vechimea" şi „puritatea" graiurilor moldoveneşti sudice (în comparaţie cu cele din centrul şi nordul Moldovei), care însă se impune verificată prin analiza vechimii trăsăturilor fonetice şi morfologice prin care graiurile din sudul Moldovei se aseamănă (numai) cu cele munteneşti (după Iordan), dar şi cu cele din sudul Transilvaniei (la care faptele ne obligă să ne raportăm în mod constant), trăsături lingvistice care pot susţine conceptul de „dialect (sau graiuri) carpatic(e) de sud-est" originar(e).

3.3. În urma analizei pe care o prezentăm în continuare, ideea ce se impune este aceea a unei diferenţieri între graiurile din sudul Moldovei şi cele de la nord de izofona *h́/y* (recunoscută ca limită dialectală şi de Ivănescu, ILR, p. 460) de factură *diacronică*, aşadar originară, iar nu de influenţă recentă, în cadrul propus de acest lingvist, care nu i-a urmărit însă manifestările. (Pentru stabilirea profilului dialectal al nord-vestului Moldovei pornind de la considerarea *vechimii* faptelor caracteristice zonei, cf. şi Turculeţ, *Câmpulung. Fonetica*, p. 447 şi urm.).

Mai întâi, pentru a înfăţişa „unitatea" subdialectului moldovenesc aşa cum se prezintă aceasta pe baza hărţilor ALR, putem avea în vedere două categorii de fapte: trăsături *arhaice* şi *inovatoare*. Din primul grup face parte, de exemplu, păstrarea africatei dentale sonore *ḑ*, cu o frecvenţă redusă astăzi, însă, în graiurile din sud (mai ales cu funcţia de marcă a pluralului unor adjective având finala *-d*; cf. NALR. Mold.–Bucov., I, h. LXXIX, LXXX), un fonetism ce a caracterizat o fază veche a dacoromânei. Din al doilea grup fac parte reflexele moldoveneşti *ŝ/ẑ* ale africatelor *ĉ* şi *ĝ*, ce acoperă întreg teritoriul dintre Carpaţi şi Nistru (cu excepţii, în sudul Moldovei, vezi *infra*), o trăsătură de pronunţie atestată sau, mai precis, dedusă pe baza interpretării unor grafii (de Romulus Todoran şi I. Gheţie) în texte de la începutul secolului al XVIII-lea. Această generalizare se poate explica prin existenţa unui cadru istoric, politico-demografic (statul feudal moldovenesc), o consecinţă lingvistică pe alt plan reprezentând-o, eventual, „rezistenţa" unor fonetisme de tipul pronunţiei *ḑ* în sudul Moldovei şi, paralel, „erodarea" unor trăsături „carpatice" (la care ne vom referi mai jos), fără ca acestea să fi fost înlăturate complet.

Dar, ca să putem vorbi de influenţe fonetice (şi morfologice) munteneşti, ar trebui să presupunem că o serie de „inovaţii" moldoveneşti sau aparţinând dialectului „nordic", în general (de exemplu, *ŝ/ẑ* < *h́/y* < *f/v*; *ẑ-* < *j-* + *o*, *u*; finalele analogice *-t*, *-d*, *-n*, *-r* ale unor forme verbale în locul variantelor /etimologice/

„iotacizate" *-ţ, -z /ʤ/, -ş* etc.), s-ar fi generalizat mai întâi în întreg spaţiul dialectal moldovenesc, iar apoi, în sud, ar fi suferit un „recul", prin influenţa munteneasc㠹, revenindu-se la forme mai vechi, ceea ce, evident, apare ca o absurditate.

3.4. Stabilirea fonetismelor graiurilor din sudul Moldovei cu care aveau să se confrunte, în acest spaţiu, graiurile „imigrate", ale coloniştilor rucăreni, dragosloveni şi „bârsani", pentru a fixa tipologia faptelor relevante privind evoluţia acestor graiuri într-un mediu lingvistic prezentând diferenţe reale, faţă de care aveau să manifeste rezistenţă sau permeabilitate, impune cel puţin enumerarea unor trăsături fonetice comune nordului Munteniei, sudului Transilvaniei şi sudului (sau măcar sud-vestului) Moldovei (cele mai multe având, aici, statutul de „arhaisme" faţă de graiurile din nordul provinciei respective) şi care se dovedesc, prin urmare, *irelevante* în ceea ce priveşte evoluţia graiurilor din „enclavele" muntenești.

Deşi, după descrierile „clasice" ale subdialectului moldovenesc (şi după imaginea pe care o au asupra graiurilor moldovenești vorbitorii limbii comune), faptele lingvistice prezentate în continuare nu sunt „moldovenești", statutul de trăsături fonetice *irelevante* din punctul de vedere al cercetării de faţă îl au următoarele categorii de fapte:

a) Prezenţa, în graiurile din sudul Moldovei, a formelor verbale „iotacizate" (pentru critica termenului, cf. Ivănescu, *Problemele capitale*, p. 302), etimologice (din faza românei comune) şi, paralel, analogice, la persoana I indicativ prezent (şi la persoana a III-a sg. şi pl. a conjunctivului prezent), un fenomen de esenţă fonetică, dar cu implicaţii importante în domeniul morfologiei.

b) Tot un fonetism etimologic este şi forma de persoana I indicativ prezent *poci*, de la verbul (a) *putea*, rezultată prin asibilarea lui *t'* + vocală; această formă este atestată începând cu texte din secolul al XVI-lea (Rosetti, ILR, p. 142, 503) şi apare înregistrată curent în graiurile din sudul Moldovei (*poĉ/u/, poŝ/u/*, cu *-u* final); de observat că în graiurile din Caşin şi în cele din Soveja, de exemplu, s-a înregistrat *pot*, fonetismul „dialectal" (considerat ca brutal muntenesc) fiind probabil evitat în condiţii de anchetă. După DLR (VIII/5) forma de indicativ prezent *poci* este „învechită şi populară". În limba literară veche, ea apare în scrieri ale mitropoliţilor Varlaam şi Dosoftei, iar la scriitorii munteni până în secolul al XIX-lea (I. Heliade Rădulescu, Al. Odobescu). Fonetismul este absent în graiurile din nordul Moldovei, care cunosc forma analogică *pot*. În lipsa unor date privind repartiţia dialectală a fonetismului, care nu a fost urmărit sistematic în anchetele pentru ALR, atestări, începând cu secolul al XVI-lea şi până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pentru diferite zone ale ţării, găsim la Gheţie (*Baza dialectală*), autor ce tratează fonetismul sub titlul de „iotacizare". Cel mai puţin reprezentată este Moldova, cu o semnalare la G. Săulescu (originar din judeţul Vaslui) şi într-o traducere din 1820 a lui Alecu Beldiman (originar din aceeaşi zonă; *op. cit.*, p. 449, 453). Cele mai multe atestări trimit la Transilvania de sud (p. 225, 353; cf. p. 472, 474, 536); este reprezentată şi Muntenia (de altfel,

Ienăchiță Văcărescu a etichetat forma *pociu* ca „muntenească", p. 434; cf. și p. 441, 596, cu trimitere, în ultimul caz, la limba personajelor lui Caragiale).

c) Păstrarea lui *-u* (final) etimologic și apariția analogică a sunetului (în finala cuvântului) după oclusive dentale, velare și bilabiale, după fricative și sonante și după *j*; în anchetele pentru ALR, fonetismul apare în graiuri din Maramureș, Crișana, vestul și sudul Moldovei și în tot estul Munteniei (cf. Pușcariu, *Rostirea*, h. 9–13). Cele două arii sunt despărțite de zona fără *-u* reprezentată de graiurile din Țara Bârsei și cele din sudul acesteia, ce se înscriu într-o unitate geografică distinctă, din jurul localității Vama Buzăului, fapt semnalat și comentat de Teofil Teaha (*Vama Buzăului*, p. 98, 100). Dat fiind însă caracterul arhaic al multor trăsături lingvistice din graiurile vrâncene, pe fondul comunității cu alte fapte fonetice prezente atât aici, cât și în sudul Transilvaniei și în nord-vestul Munteniei (de exemplu, *h́/y* < *f/v* + *i*, ce se înscrie în arii comparabile cu cele ale lui *-u*), putem susține că în graiurile din Vrancea și din sud-vestul Moldovei apariția lui *-u* nu este un efect al transhumanței (mai ales că lipsește în Țara Bârsei), cum se prezintă lucrurile pentru zona de câmpie a Munteniei și chiar pentru graiuri din sudul interfluviului Siret–Prut. Fonetismul apare în graiurile muscelene și în cele din enclavele „munteneşti" din sud-vestul Moldovei. Prezența lui *-u* deosebește graiurile din sudul Moldovei de cele din nordul acestei provincii (cf. NALR. Mold.–Bucov., I, h. LXXXIX și XC).

d) Prezența africatelor alveolo-palatale *ĉ* și *ĝ*, o trăsătură caracteristică „subdialectului" muntenesc. Pe baza cercetărilor întreprinse de Romulus Todoran și I. Gheție, evoluția, în graiuri dacoromânești nordice, a africatelor *ĉ/ĝ* la fricativele alveolo-palatale *ŝ/ž* s-a produs începând din secolul al XV-lea până (cel mai târziu) la începutul secolului al XVIII-lea (rezumatul discuțiilor la Dumistrăcel, *Influența*, p. 205, 210); de aceea, putem considera că, la stabilirea în sud-vestul Moldovei a imigranților musceleni, fenomenul avusese timp să se generalizeze cel puțin în jumătatea nordică a acestei provincii și că, probabil, era măcar în curs de extensie în graiurile din sud, fără ca, aici, procesul să se fi generalizat. Frecvența (desigur, numai relativă) a apariției africatelor *ĉ* și *ĝ* „păstrate", semnalată după ALR I de Galina Ghiculete în mai multe puncte din această zonă (582, 584, 596, 614, 704; cf. *Graiuri moldovenești de sud*, p. 100 și h. 2) poate fi convertită, pe de o parte, în aria compactă sud-vestică moldovenească de la sud de izofonele *ŝ/ẑ*: *h́/y* (< *f*, *v* + *i*), în care, după NALR. Mold.–Bucov., *ĉ* apare „preponderent" (față de *ŝ*), iar, pe de altă parte, în ariile „insulare" din partea de est a sudului Moldovei, de pe Prut, prezentând aceeași situație; în aceste arii se înscriu și punctele în care tot „preponderent" s-a notat și *ĝ* (cf. NALR. Mold.–Bucov., I, h. LXXV și LXXVII). Subliniem faptul că ariile din jumătatea de sud a Moldovei în care *ĉ/ĝ* apar deosebit de frecvent coincid cu cea a frecvenței deosebite a formelor verbale „iotacizate" cu *-z* și *-ț*, a păstrării lui *j-* (în *jug*, *joc*, *junghi*; vezi /e/), cuprinse, la rândul lor, în ariile sudice de tip „compact" *h/y*, *-u*, cu formele „iotacizate" *saĵ*, *spuĵ*, *țâĵ*, *pociĵ*, cu *j-* păstrat în *jur* (*judecată*, *judecător*).

Evident, în aceste condiții, ca și în cazurile la care ne-am referit mai sus, nu putem admite că anterior s-ar fi produs generalizarea fricativizării lui *ĉ/ĝ*, iar apoi, în zone cu numeroase alte fonetisme arhaice (unele genetic, altele din perspectiva cronologiei relative), prin influența graiurilor vecine, muntenești (ce se caracterizează prin conservarea africatelor), eventual prin influența limbii literare, s-ar fi revenit la *ĉ/ĝ* (am insistat asupra acestui fonetism pentru că fricativele *ŝ/ẑ* sunt considerate fonetisme tipic „moldovenești").

e) Față de graiurile din nordul Moldovei, care cunosc pronunția *ẑ-* (în nord-vest s-a păstrat însă fonetismul arhaic *ĝ*, atestat sporadic și în sud), fonetismul „muntenesc" (și literar) *j-*, provenit din *j* consonant latin urmat de vocalele *o* și *u* accentuate, este curent în graiurile din sudul Moldovei în formele verbului (a) *jura* (a fost înregistrat la indicativul prezent și la forma de persoana a III-a singular a conjunctivului prezent, pentru care au existat întrebări în chestionar) și frecvent în *jug*, *joc* (să *joace*) și în *junghi* (< *junghia* < lat. *jugulare*). Fără nici o excepție, *j-* a fost înregistrat, în graiurile din sudul Moldovei, în pronunția substantivelor *judecată* și *judecător* (răspunsuri la întrebările 592 și 593), dar folosirea acestor cuvinte în vorbirea din registrul public formal (cu referire la activitatea judecătorească) le conferă statutul de termeni ai limbii literare. După Rosetti (ILR, p. 473), *j-* în cuvintele de origine latină (cu sunetul inițial *j* + *o*, *u*) apare, invariabil, din secolul al XVI-lea, în textele muntenești și din sudul Ardealului, față de *ĝ* în textele din nordul Ardealului, din Maramureș și Moldova. Spre deosebire de alte fonetisme de care ne ocupăm în § **3.4**, *j* în cuvinte de acest tip apare nu numai în graiurile sudice (Muntenia și Oltenia) și din sudul și centrul Transilvaniei, ci și în cele din Crișana (Pușcariu, *Rostirea*, h. 8, ce atestă prezența pronunției *joi* și în sudul Moldovei), ca și africata *ĉ* (cf. /d/).

f) Forma primară a palatalizării labiodentalelor *f* și *v*, ca *h́* și *y*, pentru *f* + *i* > *h́*, atestările în scris datează din secolul al XVI-lea, iar textele în care fonetismul apare reflectă graiuri din nordul Transilvaniei, din Maramureș și Moldova, dar procesul poate fi, desigur, mai vechi (cf. Rosetti, ILR, p. 468, 470). În anii anchetelor pentru ALR, pronunția *h́* caracteriza graiuri din Oaș, vestul și sudul Transilvaniei, din nordul și nord-estul Munteniei (cu extensii în Dobrogea), dar mai ales din sudul Moldovei; aria fonetismului *y* (< *v* + *i*) este mai restrânsă (lipsește zona oșeană, cu *d́*; cf. Caragiu Marioțeanu, *Compendiu*, h. 14 și 15, p. 166, 167; vezi și Rosetti, ILR, h. 13, p. 367). În graiurile din jumătatea de nord a Moldovei (cu excepția graiului „câmpulungean"), ca și în cele din jumătatea de nord a Transilvaniei, s-a ajuns la stadiul *ŝ/ẑ* (<*h́/y*, vezi NALR. Mold.–Bucov., I, h. LXXXI și LXXXII), care prezintă situația după anchetele din deceniile al șaptelea–al optulea. Exceptând zonele de câmpie ale Munteniei de est, de colonizare și de populare masivă relativ recentă, aria *h́/y* constituie, ca și aceea a prezenței lui *-u*, o arie „carpatică de vest și de sud" (vezi mai sus, /c/).

Prezentăm în continuare şi două trăsături de (re)structurare morfologică, de două tipuri diferite, una general „munteneascâ", iar alta regională, caracterizând (în special) aria dacoromânească pe care o numim „carpatică de sud-est".

g) Comparativ cu graiurile din nordul Moldovei, care se înscriu în aria dialectală nordică ce cunoaşte forma invariabilă *o* a auxiliarului la persoana a III-a sg. şi pl. a perfectului compus, confirmându-se rezultatele de pe hărţile ALR I şi ALR II, în zona de sud, în anchetele pentru NALR. Mold.–Bucov. s-au înregistrat aproape consecvent formele *a* (pentru persoana a III-a sg.) şi *au* (la plural; de exemplu, răspunsuri la întrebările 104. *am văzut*, 195. *am tuşit*, 346. *am ţinut*). Forma invariabilă *o* este atestată în scris, după C. Frâncu, din secolul al XVII-lea (cf. Ivănescu, ILR, p. 555).

h) Formele „reduplicate" de imperfect (ale verbelor *a da* şi *a sta*) de tipul *dedeám* şi *stetéam* au fost înregistrate în anchetele pentru ALR II în două arii: una bănăţeană (pct. 36 şi 76, pentru ambele verbe) şi alta nord-muntenească, sud-transilvăneană şi sud-moldovenească (pct. 182, 605, 728, 762 şi 784 pentru *dedeam*, respectiv 182, 605, 728 şi 784 pentru *steteam*; vezi ALR II, s.n., vol. VII, h. 2202 şi 2225). În anchetele pentru NALR. Mold.–Bucov., ambele forme au fost notate într-o arie compactă din sud-vestul Moldovei (cu excepţia pct. 664, unde a apărut numai *dedeam*) şi în puncte ce par să marcheze conturul unei posibile arii continue mai vechi („erodată") din sudul Moldovei, o situaţie comparabilă cu cele înfăţişate de prezentarea înregistrării formelor verbale „iotacizate", a consoanei iniţiale *j-* în *jur*, *joc*, *jug*, *junghi* sau a formei de indicativ prezent *poci*. Aria estică restrânsă de pe teritoriul dacoromânesc a circulaţiei formelor de imperfect „reduplicate" *dedeam*, *steteam* face, de fapt, de prisos precizarea că nordului Moldovei acestea îi sunt străine. Dar, faţă de restul ţării, în care s-au înregistrat consecvent formele *stam* şi *dam*, cea mai mare parte a Moldovei se caracterizează, ca şi Banatul, prin formele *stăteam*, *dădeam*, pe baza cărora au apărut formele în discuţie (pentru explicarea apariţiei acestor forme, atestate în scris din secolul al XVIII-lea, cf. Frâncu, *Verbe neregulate*, p. 84, 86).

4. Pentru evaluarea semnificaţiei trăsăturilor fonetice discutate în articolul de faţă (un studiu premergător monografiei consacrate *Enclavelor lingvistice munteneşti din sudul Moldovei*), trebuie să precizăm faptul că, în ceea ce priveşte evoluţia (sau, în termenii lingvisticii lui Eugen Coşeriu, „desfăşurarea istorică"), în cursul celor aproximativ trei secole de la emigrare, a graiurilor investigate, prezintă importanţă, paralel, categoria fonetismelor *relevante*, de confruntare cu specificul lingvistic al ariei moldoveneşti de „adopţie".

4.1. Aceste fonetisme reprezintă: [a] fapte relevante privind conservarea, în vocalism şi consonantism, a specificului originar, de tip nordic (nord-vestic) muntenesc şi sudic (sud-estic) transilvănean, şi [b] trăsături moldoveneşti relevante privind „integrarea" acestor graiuri „imigrate" în zona „ţintă". Dintre fonetismele

relevante „conservatoare", ca markeri regionali cu puternic efect de contrast față de graiurile din zonele de contact, din sudul Moldovei, pot fi recunoscute, de exemplu, pe terenul vocalismului, pronunțiile *câine, mâine, pâine*, iar, în ceea ce privește consonantismul, sonorizarea fricativelor și a oclusivelor în grupuri de sonante (pronunții de tipul *zmântână, bazma, cizme*, (a) *plezni, dujman, mojneag, buvnă, togmai, budnar, gâdlej, padlagină* etc., prin asimilare regresivă, respectiv *rânză* 'rânsă (de alun, nuc)', *lambă, robang, k'erzîcă* 'piersică', *târgoală* /la moară/ etc., prin asimilare progresivă; cf. Hreapcă, *Sonorizarea*, passim). În discuție se află, în acest din urmă caz, o trăsătură fonetică pe care, recent, și Adrian Turculeț, aplicând grila de analiză propusă în studiul nostru din anii 1983–1984, o ia în considerație pentru caracterizarea, din punctul de vedere al sonorității, a graiului „câmpulungean" (*Câmpulung. Fonetica*, p. 243–248).

4.2. Pe baza faptelor selectate și comentate succint mai sus, avem suficiente motive să considerăm că graiurile din sudul Moldovei se caracterizează, în raport cu cele din nord, printr-o serie de trăsături de tip muntenesc (de nord) și transilvănean (de sud), zone împreună cu care formează o arie lingvistică sui-generis. Faptele la care ne-am oprit reprezintă faze vechi din evoluția limbii române (formele verbale „iotacizate" ale verbelor, păstrarea lui *-u* final), inovații fonetice și morfologice cu arii relativ restrânse (*f*, *v* + *i* > *h/y*; forme „reduplicate" de imperfect) sau cu circulație limitată, regională, ori, în sfârșit, care reprezintă aspecte fonetice și morfologice tipice „subdialectului" de sud (muntenesc), printre care africatele *ĉ/ĝ, j* urmat de vocalele *o* și *u* accentuate, formele de auxiliar *a, au* la perfectul compus al indicativului, adoptate și de limba literară și conservate (mai mult sau mai puțin consecvent în ceea ce privește forma de auxiliar, ce poate fi invariabil *a*) și în graiurile din sudul țării, spre deosebire de cele din nord, unde fie că procesul evoluției fonetice a continuat (*h/y* > *ŝ/ẑ*), fie că a dus la alte rezultate (*ẑ* < *ĝ* < *j* latinesc), respectiv unde s-au impus diferențieri analogice (finalele dure *-t, -d, -n, -r*).

4.3. Trăsăturile fonetice de tip general „sudic" din graiurile moldovenești reflectă (ca arhaisme sau inovații zonale) diverse efecte ale unei comunități de tip regional, ale unei mai vechi arii dialectale ce cuprindea atât teritoriile din sudul și nordul Carpaților Meridionali, cât și din estul Carpaților de curbură și sunt prezente, așadar, deopotrivă, în graiurile din zona musceleană, din sud-estul Transilvaniei, ca și în cele din sudul Moldovei, în special din zona Vrancei. Trebuie să menționăm faptul că, la fel, referindu-se la o „veche comunitate a graiurilor de tip nordic" (după analiza trăsăturilor prin care aceastea se aseamănă cu graiuri din nordul Transilvaniei și din Bucovina), Adrian Turculeț stabilește statutul graiului câmpulungean de „grai moldovenesc de nord arhaic" (*op. cit.*, p. 447–450), după cum Victorela Neagoe explică, la rândul său, afinitățile dialectale dintre graiul coloniștilor „ungureni" (din Jina) stabiliți în nordul Olteniei cu graiurile oltenești și prin „comunitatea inițială de arie lingvistică a sudului Transilvaniei, nord-estului Banatului și nordului Olteniei" (*Ungureni*, p. 5).

5. Cercetarea de față subliniază importanța utilizării datelor obținute prin metoda geografiei și cartografiei lingvistice pentru proiecția din perspectivă istorică a unor structuri dialectale originare ale dacoromânei.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

ALR I = *Atlasul lingvistic român*, partea I, vol. I. *Părțile corpului omenesc și boalele lui*, de Sever Pop, Cluj, 1938; vol. II. *Familia, nașterea, botezul, copilăria, nunta, moartea*, de Sever Pop, Sibiu–Leipzig, 1942.

ALR II = *Atlasul lingvistic român*, partea a II-a, vol. I, A. *Corpul omenesc...*; B. *Familia...*; C. *Casa...*, de Emil Petrovici, Sibiu– Leipzig, 1940.

ALR II, s.n. = *Atlasul lingvistic român* [partea a II-a], serie nouă, de Emil Petrovici, vol. I–VII, București, Editura Academiei, 1956–1972.

ALRR. Mt.–Db. = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Muntenia și Dobrogea*, de Teofil Teaha, Mihai Conțiu, Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Bogdan Marinescu, Valeriu Rusu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, vol. I–II, București, Editura Academiei, 1996.

Caragiu Marioțeanu, *Compendiu* = Matilda Caragiu Marioțeanu, *Compendiu de dialectologie română (nord- și sud-dunăreană)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975.

Cazacu, *Dinamica* = B. Cazacu, *Despre dinamica limitelor dialectale*, în *Studii de dialectologie română*, București, Editura Științifică, 1966, p. 73–82.

Dumistrăcel, *Influența* = Stelian Dumistrăcel, *Influența limbii literare asupra graiurilor dacoromâne. Fonetica neologismului*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.

Frâncu, *Verbe neregulate* = Constantin Frâncu, *Din istoria verbelor neregulate; imperfectul verbelor* ***a da*** *și* ***a sta***, în LR, XXVI, 1977, 1, p. 79–90.

Gheție, *Baza dialectală* = Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, Editura Academiei, 1975.

Ghiculete, *Graiuri moldovenești de sud* = Galina Ghiculete, *Fonetica graiurilor moldovenești de nord în comparație cu fonetica graiurilor moldovenești de sud*, în FD, VI, 1969, 3, p. 97–105.

Giurescu, *„Oltenii”* = Constantin C. Giurescu, *„Oltenii” și Basarabia. Colonizări muntene în sudul Moldovei în veacurile XIV și XV*, extras din „Revista istorică română”, X, 1940, 12 p.

Hreapcă, *Sonorizarea* = Doina Hreapcă, *Sonorizarea fricativelor și oclusivelor surde* (***s, ș, f; c, t, p***) *urmate de sonanta nazală* ***n*** *în graiurile dacoromâne*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XXIX, 1983–1984, A, p. 175–215.

Iordan, *Graiul putnean* = Iorgu Iordan, *Graiul putnean*, în vol. *Scrieri alese*, București, Editura Academiei, 1968, p. 230–247.

Iordan, *Lexicul* = Id., *Lexicul graiului din sudul Moldovei*, în „Arhiva” (Iași), XXVIII, 1921, 1, p. 186–202.

Ivănescu, ILR = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, Editura Junimea, 1980.

Ivănescu, *Problemele capitale* = Id., *Problemele capitale ale vechii române literare*, în BIFR «Alexandru Philippide», XI–XII, 1944–1945, p. 1–412.

Ivănescu, *Graiuri* = Id., *Graiurile din sud-vestul Moldovei*, în „Analele Universității din Timișoara", Științe Filologice, XXX, 1992, p. 1–31 (studiul, redactat de autor în anii '58–60, apare publicat și adnotat de Vasile Frățilă).

Lăzărescu, *Arii lexicale* = Paul Lăzărescu, *Arii lexicale în nord-estul Munteniei*, în FD, IX, 1975, p. 121–141.

NALR. Mold.–Bucov. = *Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina*, de Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion A. Florea, Ion Nuță, Adrian Turculeț, vol. I, București, Editura Academiei Române, 1987.

Neagoe, *Ungureni* = Elena-Victorela Neagoe, *Graiul ungurenilor din nordul Olteniei* (rezumatul tezei de doctorat), București, 1983, 24 p. (ms.).

Petrișor, *Graiuri mixte* = Marin Petrișor, *Graiuri mixte și graiuri de tranziție. Cu privire la un grai mixt din nord-vestul Olteniei*, în LR, XI, 1962, 1, p. 87–94.

Petrovici – Stan, *Graiul tecucean* = E. Petrovici, I. Stan, *Schiță a sistemului fonologic al graiului tecucean*, în CL, III, 1958, p. 119–134.

Pușcariu, *Rostirea* = Sextil Pușcariu, *Limba română*, II. *Rostirea*, ediție îngrijită de Magdalena Vulpe, studiu introductiv de Andrei Avram, București, Editura Academiei Române, 1994.

Rosetti, ILR = Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, I. *De la origini până la începutul secolului al XVII-lea*. Ediție definitivă, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

Rusu, *Graiuri de tranziție* = Grigore Rusu, *Graiuri de tranziție. În legătură cu poziția graiului vrâncean în cadrul dacoromânei*, în CL, VI, 1961, 1, p. 83–94.

Teaha, *Vama Buzăului* = Teofil Teaha, *Graiul de la Vama Buzăului*, în LR, XI, 1962, 1, p. 95–106.

Turculeț, *Câmpulung. Fonetica* = Adrian Turculeț, *Graiul din zona Câmpulungului Moldovenesc. Fonetica*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza", 2002.

LE STATUT LINGUISTIQUE DU SUD DE LA MOLDAVIE. L'HYPOTHÈSE D'UN ANCIEN «DIALECTE KARPATIQUE DE SUD-EST»

RÉSUMÉ

Dans le cadre des recherches sur terrain pour le NALR. Moldova și Bucovina, dans le Sud-Ouest de la Moldavie ont été enquêtées, entre autres, trois localités caractérisées par des parlers de type «valachien» (Soveja, Caşin et Coţofăneşti – région de Vrancea et le Sud de la contrée de Bacău); les localités mentionnées se sont constituées à la suite de plusieurs colonisations de type pastoral, à partir du Nord-Ouest de la Valachie et du Sud-Est de la Transylvanie, colonisations qui ont eu lieu à partir du XVIIe siècle. Pour qu'on puisse opérer une distinction entre les caractères archaïques, conservateurs, des parlers de ces enclaves (des parlers «immigrés») et ceux qui représentent le résultat de leur évolution dans le Sud de la Moldavie (le milieu linguistique «d'adoption»), une caractérisation du point de vue